

Posudek na habilitační práci Zuzany Urvákové: Tajemství úspěchu. Německojazyčná knižnice Album nakladatele Ignáce Leopolda Kobera v širších literárních souvislostech (Host, Brno, 2022).

Hned od prvních stránek mi studie Zuzany Urvákové připadala sympatická, a to zejména ze tří důvodů:

1. Věnuje se pro změnu něčemu jinému než kanonizovaným autorům vysoké literatury a interpretaci jejich dobře známých děl dle nějakého metodologického klíče, nýbrž koncentruje se na dění „kolem“ literatury, na německy tzv. „Literturbetrieb“, o němž ale autorka na stránkách své knížky přesvědčivě dokládá (opírajíc se o podobně znějící přesvědčení teoretiků Bourdieua, Turečka, Zajace, Hejdánka a dalších), že nakladatelské, vydavatelské, knižně tržní a knižně obchodní aktivity nebyly a nejsou jen nějakým profánním, nudným a nutně doprovodným jevem vysokého literárního umění, nýbrž že jsou jeho hybatelem a usměřovatelem a že bez znalosti těchto pohybů nemůže být „literární pole“ pochopeno. Byť „na zcela zásadní význam prostředkujících institucí (...) upozornilo v posledních letech mnoho odborných prací,“ – jak píše Urváková – „představuje tato oblast bádání (stále ještě) desideratum literárně vědné bohemistiky, germanobohemistiky a komparatistiky.“ (16)

2. Toto desideratum se Urváková vydala zaplnit popisem německojazyčné knižnice *Album*, kterou nejprve v Táboře, posléze v Praze vydával Ignác Leopold Kober (1825-1866) a tímto krokem – podruhé vysoce sympaticky – splácí dluh literárně vědné bohemistiky, jež dosud zdůrazňovala „převážně Koberovy zásluhy o rozvoj české literatury“ (14) a této německé knižnici „nevěnovala dostatečnou pozornost“ (14), jistě proto, že se „zřekla toho, aby o německy psané produkci uvažovala jako o přirozené součásti české kultury“ (15) – čili ke své škodě.

Z jejího přeorávání česko-německého pole ovšem vyvstává poněkud/zcela jiný obraz česko-německých vztahů, než na jaký jsme zvyklí – zvyklí se znalostí jen jedné poloviny obrazu, se znalostí jen kanonizovaných děl vysoké literatury (toho či druhého jazyka), hypnotizováni narativem o národnostním potýkání mezi Čechy a Němci po celé dlouhé 19. století až k okupaci, Protektorátu a odsunu. Jistěže Kober rozvíjel své nakladatelské aktivity v dobách, kdy oba nacionální tábory v Čechách byly už relativně pevně ohraničeny a harašily zbraněmi (purizujících tendencí, vlasteneckých mýtů, kulturní a historickou nadřazeností atd.) proti sobě, což se jeho nakladatelských aktivit mnohokrát nepříjemně dotklo, nijak ho to ovšem nezastrašilo a neodvedlo od názoru, že „němčina (je) nejpřirozenější jazykový most mezi jednotlivými národnostmi“ rakouské monarchie (22) a že německojazyčná knižnice moderních románů neuškodí ani nejzapálenějším českým vlastencům (kteří ovšem v té době všichni ještě četli německy a byli přirozeně bilingvní), ba že je naopak může inspirovat a přispět k „všestranné osvětě“ (27), o níž všemi svými skutky usiloval.

V podrobných analýzách v druhé části práce Urváková dokládá, že tomu tak skutečně bylo, že ani nejdražší ikony ryze české kultury (jako Božena Němcová či Karel Havlíček) se neštítily čerpat inspiraci ze současných německých či rakouských autorů – jež jim zprostředkoval Kober.

3. Prostředkující – v metaforice kolem pražské německé literatury „mostová“ – funkce literatury se obvykle neobejde bez instrumentu překládání, jemuž je v Urvákové studii věnováno mnoho prostoru, což je třetí sympatický rys její práce: překladatelé a překladatelská gesta literárním historikům (pakliže se nezabývají konkrétně translatologickým tématem) obvykle nestojí za to, aby na ně vzpomněli. Urváková připomíná kromě Kobera samotného (který překládal české autory do němčiny a tím, že je pak vřazoval do sešitů svého *Alba* vedle Dickense, Dumase aj., je pozvedal na úroveň oblíbené moderní evropské literatury), jeho

spolehlivého pomocníka a překladatele Herloßsohna Františka Augustina Urbánka, Jakuba Malého, Josefa Čejku, Sofii Podlipskou, překladatelské počiny Mikovcova Lumíra¹ a další, byť připomíná, že od „dalších ročníků Alba (překlady z francouzské, anglické a též české literatury) postupně nahrazovala původní německojazyčná produkce“. (81) Ovšemže narážela i překladová literatura na odpor vlastenecky zaslepené kritiky stejně jako celá německojazyčná knižnice, neboť (Urválková našla velmi případný citát z Pavla Janáčka) „českým spisovatelem a nakladatelem nemůže být podnikatel, který by pracoval pro sebe a pro odběratele módního tovaru... český spisovatel a nakladatel pracuje pro národ, neodměňuje ho trh, ale skromná, o to však vděčnější a potřebnější vlast.“ (149) O to významnější je důkladně doložené konstatování autorky, že „překládání jinojazyčné produkce v české literatuře padesátých a šedesátých let nemělo (jen) dočasný význam a je mylné je v dějinách české literatury vysvětlovat kauzálně jako vývojový předstupěň původní beletristiky... Pro literární vědu představuje bádání o těchto jevech výzvu, jak překonat izolující limit dějin národní literatury vedoucí ke zkreslení reálné kulturní situace.“ (150)

Poté, co Urválková v prvních třech kapitolách představila Kobera jako „zářný příklad prosperity českého nakladatele“ (30), srovnala jeho podnik s podobnými leč konkurenčními podniky v Čechách, Německu a Rakousku, věnovala se též technickým parametrům jako byly náklad, cena, úprava, distribuce, předplatné, reklama, využití veřejných půjčoven a autorské honoráře a imanentně se dotkla též dějin cenzury v Koberově (tedy před- a porevoluční) době, věnuje se od čtvrté kapitoly, řekněme, genuinně literárně vědným a literárně historickým tématům jako je žánr, funkce, epocha, modelový čtenář, vysoký a nízký modus literatury atd.

Problematiku žánrů, jež se v Koberově Albu mísily patrně velmi pestře a synkreticky, „...rozpětí se pohybovalo mezi povídkou, skicou, anekdotou, arabeskou, noveletkou, obrazem či obrázkem ze života, novelou a románem“ (153) a – dnes (stále ještě) moderní – problematiku vysoké a nízké (populární, spotřební atd.) literatury pojednává vyzbrojena moderními teoriemi (Guillén, Šidák, Janáček, nitranská škola, MacDonald, Vrajová – a samozřejmě Umberto Eco), aby se pak podrobněji – popisně i interpretačně – věnovala „obrazu ze života“, „jenž byl (...) v předběřeznové publicistice a beletrii frekventovaným útvarem a žánrově se přimyká k povídce, novele i románu.“ (166). Já osobně bych asi raději četla stránky o „žánrové variantě historického románu“ (167), o níž autorka patrně také uvažovala, neboť bych od nich očekávala ještě hlubší vhled do česko-německých vztahů, leč rozhodnutí autorky je samozřejmě výsostné a autorka také relativně přesvědčivě vysvětluje, proč si k podrobnému popisu vybrala právě tento žánr.

Jedním z kardinálních důvodů byla patrně možnost doložit charakteristickými znaky tohoto žánru (nápodoba reality – mimesis, aktuálnost, věrohodnost, dokumentaristická popisnost, každodennost atd.) dobový epochální posun od romantiky/biedermeieru k realismu. Ano? Či jsme přehlédla ještě nějaký jiný důvod?

Poté, co se Urváková v páté kapitole interpretačně věnuje několika textům z prvních ročníků Alba (příčemž mi není zcela jasné, patří-li pojednané či jen zmíněné texty (Sue, Balzac, Gutzkow, Dickens, Keil, Tyl, Paul de Kock, Herloßsohn) dle jejího názoru také k výše jmenovanému žánru „obrazu ze života“), věnuje se v šesté, skoro 100 stran dlouhé kapitole podrobnému rozboru novely Karla Gutzkova *Ein Mädchen aus dem Volke*, kterýž rozbor na mě v celku studie působí poněkud neorganicky a neproporčně, jako by to byl zvláštní článek sepsaný/vydaný už předtím samostatně – čímž ovšem nechci umenšovat kvalitu této kapitoly, k jejímž nejzajímavějším výtěžkům samozřejmě patří komparativní vhledy: Gutzkow těžící ze Suea, Němcová těžící z Gutzkova, román Paula de Musseta podobný oběma atd. Přesto jsem měla při čtení této kapitoly pocit, že autorka zbytečně plýtvá

¹ V této souvislosti se ptám, zda lze dohledat, jestli se častěji překládalo z originálu nebo z druhé ruky, čili přes němčinu.

svým interpretačním umem (a množstvím moderních narativních teorií, jimiž se obklopila) na texty celkem jasně strukturované, očekávaného obsahu, zápletek, motivů a konstelace postav, jež sofistikovaných a komplikovaných výkladů nepotřebují. Zároveň mě autorka plně nepřesvědčila o tom, že Němcová „nejspíše“ četla *Selské děvče* Paula De Musseta, a že „z četby vytěžila množství příbuzných motivů, témat a narativních postupů a ty uplatnila v povídce *Baruška*“. (311) Spíš si myslím, že všechny vyjmenované podobnosti („autoritativní vypravěč“² stojící na straně venkovské dívky, „střet rozdílných mravů venkovana a měšťana... konstelační napětí mezi postavami z vesnice a z města,“ (312, 313) „rozmanité postavy průvodců, rádců a ochránců“ (314), „vypravěč vychovávající vynášením zobecňujících soudů k respektu a poctivosti“ (314), „aktivní kontra pasivní obrana ctnosti (315), nedostatek vzdělání jako kardinální příčina „rozdílů mezi stavy“ (316), podobné interiéry, postavy polepšených hříšníků, dobrodužně-kriminální momenty atd..) jsou/byly imanentní povinnou výbavou žánru/diskursu, které Němcová (aniž musela Musseta nutně číst) použila, přičemž „rekonfigurovala“ (tomu už zase věřím) „podněty dobové sentimentálnosti ve prospěch poetiky vlasteneckého romantismu a biedermeieru.“ (328)

Svou studii ukončuje Urválková podnětným pojednáním o časopise *Kritische Blätter für Literatur und Kunst*, který Kober vydával v letech 1857 a 58 a který, byť zásadním způsobem přispěl k soudobým debatám o realismu, dosud „zevrubně prozkoumán nebyl“ (339).

Habilitační práce Zuzany Urválkové je poučná, podnětná a poutavá zároveň a já ji s čistým svědomím doporučuji k obhajobě.

Olomouc, 11.1.2023

Prof Dr. Ingeborg Fialová

² To je „auktoriální vypravěč“? Co je to za nomenklaturu?